

Vallásos nevelés a családban.

Írta: *Ohmacht Nándor.*

Hagyományainak és hivatásának megfelelően a piarista iskola az istenfélelem és a tudomány szolgálatában áll — «pietati et scientiis».¹ Tanáraiban a papnak és a tanárnak kalazanciusi szintézise kifejlesztette azt a szellemet, amely sem a vallásos nevelést nem korlátozza a vallástani órákra, sem a tanítást nem kezeli mostohán a vallásos nevelés címén, hanem a tanítás komoly szakszerűségét s a jellemnevelés megbízhatóságát természetesen egységben szemléli. Az új középiskolai törvény ezt a szellemet teszi meg az egész ország oktatásának alapjává, mikor az oktatás céljául a valláson alapuló erkölcsi nevelést jelöli meg.

De amint a vallásos nevelés nem korlátozódik a vallástani órákra, épúgy nem korlátozódhatik az iskolára sem, hanem a dolog természeténél fogva nagy mértékben rászorul a szülői ház odaadó közreműködésére. Az a szülő, aki a gyermek napirendjének és tanulásának ellenőrzésével, terhes kikerdezéssel, ha kell házitanító beállításával siet az iskola oktató munkájának segítségére, nem járna el következetesen, ha ugyanattól az iskolától a vallási nevelés munkájában megtagadná támogatását.

Az ideális lelkiületnek s az ehhez tartozó fönséges érzelmeknek, főleg a vallásos és hazafias érzelmeknek felkeltését és helyes ápolását joggal soroljuk a legnehezebb nevelői feladatok közé. De akkor hogyan nélkülözhetné az iskola a család munkáját a vallási nevelés terén, amely az érzelmekkel be sem éri, hanem felöleli a gyermek egész lelki világát? Ismert nevelői axióma, hogy az iskola mindig csak másodrendű nevelő marad a szülőkkel szemben, akiknek ez természetes hivatásuk s a természet ad nekik hozzá hajlamot is, szeretetet, áldozatkészséget. Használják fel tehát ezeket az

¹ A budapesti piarista gimnázium homlokzatának felírása.

adományokat, ezt kell óhajtani, a vallásos nevelés javára. Figyeljük szeretettel gyermekeikben a természettől Isten felé igazított, keresztény lelkület ébredését és fejlődését. Legyen meg bennük egyúttal az igazi nevelők egészséges optimizmusa, mely nem hisz nevelhetetlen, vagy a vallási élet iránt nem fogékony gyermekekben, hanem egyforma kitartással és derűs bizalommal foglalkozik valamennyivel.

Katolikus tanulók esetében ez a nevelés természetesen maga sem lehet más, mint katolikus. *Sík Sándor* útmutatása szerint:¹

«Mindenekelőtt azt kell megértetni a fiúkkal, hogy mi az, amit *vallásos lelkületnek* nevezünk. Hogy nem él emberhez méltó életet, aki el nem jutott odáig, hogy *személyes viszonyba* lépjen az Istennel. Az imádás és a szeretet két fő megnyilvánulása annak a bensőséges, mélységes és boldogító lelkületnek, amelyet a keresztény istenfűség fogalma jelent és aminek legtökéletesebb kifejezése, mikor az Istent Atyánk-nak szólítjuk. Meg kell értetnünk a fiúkkal, hogy a keresztény ember számára az Istenség nekünk való megnyilatkozása, vallási életünk középpontja *Jézus Krisztus személye*, és azért a mi vallásos életünk tengelye, az élet problémáinak megoldása és minden világnézeti és erkölcsi kérdés legfőbb szabályozója az Úr Jézus Krisztus tanítása és az élő Krisztussal való személyes viszony. Mindennek a gyakorlati megvalósítása elsősorban az Isten akaratának teljesítésében, tehát a gyakorlati keresztény életben áll». «Nekünk ... a vallás a mi Urunk Jézus Krisztus élő személyét, a *kereszténység krédóját és morálisát* jelenti, úgy amint az evangélium és az Egyház élő tanítása elénk adja: hitet, egyházi közösséget, Isten kegyelméből élő mindennapi gyakorlati keresztény életet. Mindaz, ami ennél kevésbé határozott, vagy kevésbé konkrét, az lehet jóhiszemű elmélet, de termékeny, egész élet nem fakad belőle, magyar jövőt építeni akarni rá: szálnalmas erőlködés, végzetes tévedés.»

Csak akkor tekintheti az iskola és a szülői ház a maga nevelői feladatát megoldottnak, ha ezt a meggyőződést egész tartalmával, gyengítetlenül és engedmények nélkül, sikerült a fiúkban meggyökereztetnie. Csak ez a lelki magatartás éli túl a hiszékeny gyermekkort és tud megküzdeni a serdülőkori válságaival s később a férfikor megpróbáltatásaival.

¹ *Sík*: Magyar cserkészvezetők könyve, I. köt. 1934. 58. és 24. 1.

Csak amelyik szülő ezt igyekezett közreműködésével, ha kellett áldozataival, tőle telhetőleg megérlelni gyermekében, az nyugtathatja meg magát, hogy eleget tett Isten előtt való kötelezettségének és megalapozta fiának örök és — földi boldogságát is.

Örvendetes tapasztalat, hogy a szülők általában örömet részt is vesznek a vallási nevelésben. Csak fokozhatja készségüket, ha a következőkben eléjük tárul, hogy mekkora mértékben függ tőlük gyermekeik érzülete, nemcsak az iskolaköteles kor előtt és az elemi oktatás idejében, hanem az egész középiskolai tanítás folyamán is, s különösen ennek nyolc éve alatt milyen széleskörű befolyást gyakorolnak rájuk hol tudatosan és közvetlenül, hol közvetve, sokszor öntudatlanul példájukkal és egész magatartásukkal.

I.

Az otthon nyújtotta közvetlen vallásos nevelés a gyermek hitével és ennek gyakoribb külső megnyilatkozásaival foglalkozik.

1. A gyermek értelmébe minél korábban, mindenesetre jóval az iskoláztatás megkezdése előtt, bele kell oltani a legfőbb hitbeli ismereteket és meg kell vele kezdeni az ezeken épülő vallási életet, amely az *imádsággal* indul meg. «Az élő hit az anya tekintetéből, szavaiból, tetteiből lépten-nyomon kicsillan, ezt már a kis gyermek is felfoghatja, sőt ez a legjobb gyermekkáté».¹ Első imádságait is édesanyjától tanulja és vele együtt mondja a gyermek. Ahol a szülő nem imádkozik együtt gyermekeivel, ajánlatos, hogy néha megkérdesse tőlük, hogy elvégezték-e esti vagy reggeli imádságukat. Ez védekezés az elfeledés ellen s éberebbé teszi a gyermeki lelkiismeretet. Azonban ne igen dicsérvük a gyermeket imádságáért és vallásos buzgóságáért, nehogy «strébert» vagy álszentet neveljünk belőle. Általában lelki életét lehetőleg ne befolyásolják emberi tekintetek.

A hitbeli ismeretek további kiépítésének s az imádságok bővebb tanításának feladatát az iskola fogja átvenni, de úgy, hogy az itt tanultak gyakorlati megvalósításában állandóan számít az otthon közreműködésére.

Fontos, hogy a szülő ilyen irányú buzdításai ne legyenek

¹ Dr. Bartha György: Vallásosság a családban. Szeged, 1903. 38. 1.

unalmas, semmitmondó szólamok, hanem megértő, bizó támogatás az imádkozni akaró gyermek és ifjú számára. Valójában otthon kell azt a fiúknak látniok, hogy hol milyen szerepe jut az imádságnak a felnőtt keresztény ember mindennapi életében. Adjanak tehát a szülők, mégpedig elsősorban a kisebbeknek, sokoldalú és lehetőleg konkrét ima-szándékokat. Felajánlhatják a fiúk imádságukat a beteg szülőért, testvérért, saját lelki haladásukért, valamely hibájuk leküzdéséért, hol egyik, hol másik tanárjukért, jóbarátjukért, egy-egy missióért, valakiért, akit aznap megbántottak, vagy — aki őket bántotta. A családi ünnepeket, születésnapokat, névnapokat imádsággal is meg lehet ünnepelni, nemcsak köszöntővel és ajándékokkal. Helyénvaló olykor a figyelmeztetés, hogy ne csak akkor imádkozzanak, ha bajban, veszedelemben vannak, betegség idején vagy az iskolai konferencia előtt. A kissé nagyobbak előtt mutasson rá a szülő a hálaadó imádság kínálkozó alkalmaira, a dicsőítő s a bűnbánó imádság szükségességére, az Isten iránt való gyermeki szeretet szépségére.¹ Az a szülő, aki szorgalmasan forgatja a *Sík—Schütz-féle* Imádságoskönyvet, iskolánk hivatalos imakönyvét, bőven talál ilyenféle szempontokat.

Ügyelni kell azonban, hogy ezek a buzdítások és figyelmeztetések ne váljanak unottakká és terhesekké. A túlságosan gyakori üdvös intelmek, melyekkel némely buzgó szülő valósággal elárasztja gyermekeit, valamint a gyermekek korához és fejlettségéhez mérten hosszúra nyújtott imádságok áhítat helyett undort keltenek bennük, akárcsak a pohárszámra beléjük diktált meleg víz. Vannak fiúk, akik játék közben, testvéreik vagy pajtásaik előtt, ki is gúnyolják ezeket az örökösen ismétlődő szülői intelmeket.² A gyermeket fokozatosan kell hozzászoktatni az imádkozás munkájához és fegyelméhez s ahhoz, hogy imádságát függetleníse hanguzataitól és testi állapotaitól.

A buzdítással karöltve kell járnia otthon az imádságra való szoktatásnak. Régi keresztény szokás, reggel és este, étkezés előtt és után, valamint harangszóra imádkozni. A legjobb, ha közösen végzi a család ezeket az imádságokat. Ahol a gyermekek magukban imádkoznak, ott a legelső és minden buzdításnál szükségesebb teendő a nyugodt, zavar-

¹ V. ö. a magyar püspöki kar körlevelét: *A gyermekek erkölcsi neveléséről*. Esztergom, 1912. 15. 1.

² *Stolz*: Erziehungskunst. Volksausg. 13. köt. 94. 1.

talán imádkozás akadályainak elhárítása. Ifjúságunk vallási életének, kivált a fővárosban, talán legnagyobb hiánya és veszedelme, hogy keveset imádkozik. Az imádság az istenesség lelke s aki nem tudja hitét és Isten-szeretetét, legszentebb vágyait és szándékait az imádságban kiélni, annak lelki élete sekély marad. S a szülők nagy része nem is sejtí, hogy ennek okát nem annyira a fiúkban, vagy a korszellemben, hanem elsősorban a házi viszonyokban kell keresni. A fiúk nem szeretik, ha vallásos érzéseiket és gyakorlataikat figyelik a hozzátartozók, a serdülés korától kezdve pedig a korukra annyira jellemző zárkózottsággal, némelyek egyenesen ideges félelemmel rejtegetik lelki világukat. Könnyű mármost elképzelni, mit érez az az önérzetére annyira kényes serdülő, mikor otthoni olvasó-imádságának talán első félénk próbálkozásait kíváncsi szemek rögtön az első napon felfedezik, tapintatlan kérdezősködések előcsalják feltve őrzött rejtekéből s kegyetlen nyelvek sietnek elújságotni az összes családtagoknak és ismerősöknek, lehetőleg a fiú jelenlétében. Másutt a család hatodikos gimnazista fia az iskolában az elmélkedő imádságról tanul s alig várja, hogy este, mikor már mindenki lefeküdt, hozzáfogjon. De alig térdel le asztala mellett, váratlanul benyit valaki s ahelyett, hogy a térdelő fiatalember láttára tisztelettel visszavonulna, «Ja, te vagy itt? Mit csinálsz?»-féle kérdésekkel ejti kétségbe. A fiú tagadni próbál, vagy valami lehetetlen mentséget talál ki hirtelen s biztosan tudja, hogy többé nem lesz kapható elmélkedésre. Hasonló akadályokba ütközik a legtöbb családban a fiúknak ágyon kívül való esti és reggeli imádsága. Itt még külön nehézség az az általános szokás, hogy a kis gyermeket a szülők az ágyban való imádkozásra szoktatják s nem segítene neki abban, hogy később ezt az imádságot az ágyon kívüli imádság váltsa fel. Mikor aztán az iskolában azt hallja a diák, hogy egészséges fiúnak nem illik a kicsinyek módjára az ágyban végezni az esti imádságot, csak kevesnek van bátorsága az otthon feltűnést keltő újításhoz. S ha rászánja magát, kérdés, hogy vájjon az idősebb családtagok kíváncsi megjegyzései, vagy a fiatalabb testvérek nevetgélése hamarosan nem veszi-e el a kedvét tőle. Nagyon jól tennék az édesanyák, ha gyermekeiket hatéves koruktól hozzászoktatnák, hogy esti imádságukat (a hozzátartozó lelkiismeretvizsgálattal együtt) lefekvés *előtt*, teljesen felöltözve és még szellemi éberségük birtokában, tiszteletteljes testtartással, térdenállva végezzék, a nagyobbak időnkint imádságoskönyvük-

bői. Ez egyúttal gyökeres védelem az imádság közben való elalvás, valamint az esti imádság elfelejtése ellen, ami némelyeknél idővel az esti imádság teljes elhagyására vezet. Ahol pedig a fiúk gimnazista korukban, saját kezdeményezésükre szeretnének az esti imádságnak erre a módjára áttérni, ott mindent el kellene követni avégből, hogy az imádság idején biztosan számíthassanak a családtagok diszkrét magatartására. Sokfelé a nagyon hangos beszélgetés vagy a hangszórós rádiókészülék zavarja a gyermekek esti imádságát.

A reggeli imádságot a szellőztetés és takarítás szokta sokhelyütt megkeseríteni és el is gáncsolni. Egy kis jóakarattal itt is lehet megfelelő megoldást találni. Ez már azért is kívánatos, mert némely gyermeknek hiányérzései vannak, ha nem végezte el a reggeli imádságot; esetleg úgy érzi, hogy aznap nem sikerül a munkája, vagy kevésbé tud a lelkiismeretére vigyázni.

Az étkezés előtt és után sok család együtt, hangosan imádkozik, másutt legalább csendes imádságot mond mindenki. Ahol a család felnőtt tagjai nem végzik az asztali imádságot s azért a gyermekek is csak titokban vagy egyáltalában nem mondják, ott megkönnyíthetik a szülők a gyermekek helyzetét, ha minden közelebbi indokolás nélkül kijelentik: «Gyerekek, mától fogva minden ebéd és vacsora alkalmával elvégzitek az imádságot, úgy amint az iskolában tanultátok». Az asztali áldást sok fiú nem-egyenes állásban, hanyag kéztartással, elsietve, figyelmetlenül mondja. Aki erre a hibájukra figyelmezteti őket, egyúttal emlékezetükbe idézheti azt, hogy egyik fontos önnevelési elv szerint éppen az ösztönélettel kapcsolatos tevékenységei alkalmával kell' az embernek leginkább küzdenie az önelhagyás ellen és biztosítani a szellem uralmát a test fölött.

Megtörténik, hogy egyik-másik fiú számonkéri szüleitől és más felnőttektől az asztali imádságot, vagy egyéb vallási kötelességeket és eközben bizonyos farizeusi önelégültséggel bírálgatja őket. Iskolánk nemcsak jelmondatában hirdeti a *pietas-t* (kegyeletes lelkület), hanem a piarista diák Kis Kalauzában négy pontban, hét lapon ki is fejté annak tartalmát s osztályban és templomban megadja a tanulóknak a helyes szempontokat a másképp élő felnőttek megítélésére. Ismételten megmagyarázza nekik, hogy a vallástant saját lelkük üdvösségére tanulják és nem azért, hogy másokat examináljanak és kegyeletlenül bírálgassanak. Amelyik fiú otthon megfedkezék erről, azt saját érdekében le kell inteni.

Hacsak arra nem hajlandó a szülő, hogy a gondviselés intését hallja ki gyermeke szavából és ennek kedvéért lendít saját vallási életén. Mert tagadhatatlan, hogy a nem imádkozó szülő a legjobb nevelésű gyermek számára is kínos probléma és megzavarhatja annak egész lelki életét.

2. Az imádságot mint magán-istentiszteletet ki kell/egészítenie a *nyilvános* istentiszteletben való részvételnek., A kis gyermeket már korán meg kell barátkoztatni a templommal és a szentmisével. Ez a legkonkrétebb vallási nevelés s telve van a legnemesebb esztétikummal, amellyel szemben már a fiatal gyermek nagy mértékben fogékony. A nem kötelező ájtatosságok, litániák, májusi és októberi ájtatosságok külön színeket és hangulatokat képviselnek a katolikus áhitatban, ezekre is jó elvinni a fiúkat, csak persze mindig koruk és természetük figyelembevételével és a már ajánlott bölcs mértéktartással. Annak semmi értelme, hogy a szülő lehetőleg > az összes nagybőjti prédikációkra, nagypénteken minél több szentsírhoz, nagyszombat délutánján egymásután két-három feltámadási körmenetre magával vigye a gyermekeket. Mark * *Twain* kis novellája, *A dog in church*, a komikum túlzásain keresztül is tanulságosan rajzolja az olyan fiú lelki állapotát, aki sem tárgy, sem időtartam tekintetében nem rászabott prédikációt kénytelen hallgatni.

A tanulók vasárnapi és ünnepi misehallgatása a tanév folyamán az iskola ellenőrzése alatt áll, amely megismerteti velük a misehallgatás módjait s indítékait és arra neveli őket, hogy ezt a külső ellenőrzést a vakációban a lelkiismeret ellenőrzése váltsa fel. Ezzel persze még korántsem lesz feleslegessé a szülői ellenőrzés, amely minden időben értékes segítséget jelent az iskolai nevelésre nézve. Nem csekélyebb segítség az sem, ha a szülői ház kisebb indiszpozíció esetén és kirándulás, vadászat stb. címén nem ad felmentést vagy igazolványt a tanulónak. Ha netalán a szülő maga nem adhatja példát a vasárnapnak katolikus módon való megszentelésére, legalább napirendjének beosztásával ne nehezítse gyermeke számára ennek a komoly vallási kötelességnek teljesítését s ne okozzon neki lelkiismereti harcokat. Arra is figyelmeztetnie kell a szülőnek némely fiút, hogy a vakációban is vigyen imádságos könyvet a szentmisére és ne induljon sok felnőtt példája után, akik imakönyv híján végigunatkozzák a misét. Különösen szükséges az imakönyv olyankor, mikor a tanuló gyönni vagy áldozni készül.

Iskolánknak ambíciója diákjainak önkéntes *hétköznapi*

misehallgatása. A piarista nevelés az iskolailag kötelező vallási gyakorlatok mennyiségének bölcs korlátozásával módot nyújt az ifjúságnak az öntevékenységre és arra, hogy egyéni kezdeményezéssel maga válassza meg lelki fejlődésének formáit és eszközeit, hogy így parancsot vagy dicséretet nem várva, a képmutatás és feltűnni vágyás kísértéseire felkészülve, a divat és megszokás indításait tudatosan feldolgozva, megtanulja *lélekben és igazságban* imádni az Istent (Ján. 4, 24.). Ebbe a nevelési eszménybe kitűnően beleillik, ha a szülők egyszer-másszor szeretettel figyelmeztetik és buzdítják fiaikat a hétköznapi szentmisék látogatására és arra, hogy ettől se az iskolai év folyamán, se a vakációban ne sajnálják a kissé korábbi felkelés áldozatát. Céltudatosan állítsák elébük a szülők a fönnebbi nevelési szempontokat, főleg a szabad vállalkozás értékét és édességét, akkor hosszas nógatás és rábeszélés nélkül is többnyire célt fognak érni.

3. Hasonló elvek szerint kell megítélni az ifjúság *önkéntes gyónásait és áldozásait*. Ezek értékelésében döntő jelentőségűnek tartja az iskola azt, mit X. Pius pápa is megkívánt a gyakori áldozás feltételei közt, hogy t. i. a tanulók ne emberi tekintetből vagy merő megszokásból járuljanak a szentiségekhez; ezért gondja van rá, hogy vallási buzgósága fejében senki se remélhessen tőle kedvezményeket. Ilyen feltétellel örömet látja, ha a szülői ház részint buzdítással, részint könnyítésekkel itt is segítségére van a fiúknak. így pl. a sűrűbben gyónó gyermeket mentsék a szülők attól az egyidőben elterjedt szokástól, hogy gyónás előtt bocsánatkat kérje. Arra sem kell már kötelezni, hogy a gyónás vagy áldozás napját kirándulás és hangos játék nélkül, csendes elvonultságban töltsse, amint ezt a gyakori áldozás elterjedése előtt általában megkívánták.

Természetszerűleg ritkábban gyónnak azok a tanulók, akik otthon nehezen találnak alkalmat, hogy megfigyeléstől és terhes kérdezősködésektől megkímélve, nyugodtan végezhessék gyónási lelkiismeretvizsgálásukat és térdelve mondassák imádságaikat. Legkevésbé az a szülő várhat fiától tartós vallási buzgóságot, aki megfélelkezik arról, hogy a gyermeki lelkiismeretnek is megvannak a maga titkai, amelyeket mindenkinek tiszteletben kell tartania. Ilyenek után kutatni a gyermek imakönyvében vagy jegyzetei között és azokat másokkal, talán éppen testvérekkel közölni, mindenképen komoly hiba a nevelői tapintat ellen. A gimnazista fölött már elmúlt az az idő, mikor még talán — akár helye-

sen, akár helytelenül — a mama segítségével végezte gyónási készülését.

Ugyancsak tapintatlanság az is, mikor a gyakoribb szentáldozással megpróbálkozó kis diákot, vagy nagyobb diákot, otthon a testvére ilyenféle kedveskedésekkel hűti le: «Jé, gyerekek, úglátszik, gyakori áldozó lett a Bandi; meglátjuk, mennyit javít majd rajta a szent élet!» S a Bandi első helytelen viselkedése alkalmával mindjárt lelkének kedves titkával pirítanak rá: «No rajtad ugyan nem fogott a sok áldozás, ugyanolyan kiállhatatlan és szófogadatlan vagy, mint azelőtt.» Hány fiúnak lesz kedve és bátorsága, hogy ilyen biztatásra kitarson jó elhatározása mellett?

Arra persze nem gondol a gyors kritikájú testvére, vagy más családtag, hogy az ő megszokott hibái sem tűnnek el mind néhány heti iparkodás után s hogy Isten malmai lassan örölnék. Azt meg talán nem is tudja, hogy a szentségek a hozzájuk kötött isteni kegyelemmel együtt nem adják meg egyúttal a jó cselekvéshez szükséges könnyűséget és ügyességet, ez természet és gyakorlás dolga. Az sem hivatásuk a szentségeknek, hogy közömbösítsék a rossz hajlamokat és szokásokat, hanem hogy kedvet és erőt öntsenek az emberbe, azoknak sokszor hosszas, keserves önnevelő munkával való legyőzéséhez. S ha ez nem következik be, abban nem egyszer éppen a kritizáló testvéreket és más családtagokat terheli felelősség, akik nem eléggé ellenőrzött magatartásukkal, türelmetlenséggel, idegeskedéssel, kicsinyeskedő megjegyzésekkel, kíméletlen, vagy következtelen intézkedésekkel minduntalan visszazökkentik azt a diákembert szokott hibáiba. A szentségek nem arra valók, hogy az emberi erőfeszítés kikapcsolásával automatikusan oldjanak meg nevelési és önnevelési problémákat.

Amelyik szülő a szentségeknek erről a teológiájáról elfeledkezik, könnyen abba a kísértésbe eshetik, hogy minden szekunda, vagy neveletlen viselkedés esetén mindjárt gyónni küldi a fiát, vagy erőlteti indokolatlanul gyakori gyónását s megpróbálja a gyermeknevelésnek a szülői hivatást terhelő feladatait az Uristenre hárítani.

Nem szerencsésebb gondolat az sem, ha a szülő gépiesen büntetésből küldi gyónni a fiát. A jól végzett gyónás megtisztítja a lelkiismeretet s kegyelmekkel, azaz nagy értékű kincsekkel ajándékozza meg a lelket, tehát jótétemény, nem büntetés. Emellett ez az eljárás is félreismeri a szentségi hatások természetét és a gyónás meggyűlölésére vezethet. Ha

már ilyenféle büntetést választ a szülő, akkor inkább kötelezze a fiút arra, hogy helytelen viselkedését jelentse valamelyik tanárjának, aki talán erről a részről nem is ismeri. A megszegényítésnek ez a módja magában is, de azért is, mert a gyermek jobb megismerését szolgálja, bizonyos esetekben eredménnyel járhat.

Más szülő meg éppen azzal bünteti gyermekét, hogy eltiltja egy időre a gyónástól vagy áldozástól, esetleg azon a címen, hogy nem mutatkoznak viselkedésében a szentségek gyakoribb vételétől várható eredmények, vagy hogy nem méltó a gyakori szentáldozásra. Ez némelyik gyermekre nézve csakugyan érzékeny büntetés s ha csak kivételesen és nem hosszú időre szabják ki, azonfelül a szülő a büntetés tartama alatt pozitív neveléssel és buzdítással is segít azt hatékonytá tenni, talán nem kell helyteleníteni. Rendszerre azonban ne váljon, mert a gyakori szentáldozás kérdésében a döntést az Egyház a lelkiatyának tartja fenn s tartósan még ez sem tilthatja el azt, akinél a gyakori áldozás feltételei megvannak. Azt is meg kell gondolni, hogy a gyakori áldozás nem kitüntetés a jók számára, hanem, amint X. Pius pápának erre vonatkozó rendelete mondja: «megtisztulás a napi hibáktól, védekezés a súlyosabb bűnök ellen s a rossz hajlamok fékentartása.»¹ Szalézi Szent Ferenc ismert tanítása szerint az embereknek két csoportja szorul a gyakori áldozásra: az erősek, hogy el ne gyengüljenek, a gyengék, hogy megerősödjenek.² Legjobb, ha a szülői ház lojálisán magáévá teszi azokat az útmutatásokat, amelyeket a tanuló lelki vezetőjétől kap, aki a gyermek mindenkori lelki állapotának és igényeinek ismeretével, a modern valláspedagógiai elvek szellemében és saját tapasztalatainak felhasználásával némelykor a gyakoribb, más esetben a ritkább gyónás és áldozás mellett foglal állást. Egyébként is megnyugtató lehet a szülőre, ha van a fiának állandó lelkiatyja, akinek vezetésére szívesen rábízta magát. A piarista nevelés a helyesen értelmezett önállóságra való nevelés; ez a szellem a lelki vezetésben is érvényesül és feleslegessé tesz minden olyan aggodalmat, amely félthetné a tanuló egyéniségének szabad fejlődését az intenzív lelki vezetéstől.³

¹ *Sacra Tridentina Synodus*. 1905. dec. 20.

² *Philothea*. II. 21.

³ *Stornier*: Führung Jugendlicher durch d. Priester. 134. 1928 sk. — Az önálló lelki fejlődés érdekében kívánatos, hogy imakönyvén kívül még néhány lelkiolvasmányul szolgáló könyve is legyen a tanulónak. Ne zárkózzék el a szülő attól, hogy karácsonyra, névnapra vagy

Végül a tanulók gyakori szentáldozásának nemcsak lelki, hanem technikai akadályai is szoktak lenni: nem mindig indokolt egészségfétlős a szentségi böjttel kapcsolatban, panaszok a házirend megzavarása s a külön reggelikészítés miatt. Pedig sok szülöi buzdításnál *többit* ér, ha tudják a fiúk, hogy elég, ha másnapi áldozásukat otthon minden magyarázkodás nélkül előre bejelentik s nem kell állandóan számolniok hozzátartozóik meglepődésével és akadékoskodásával. Amelyik család erre nem gondol, ott a fiúk buzgósa hamarosan lelohad, vagy ha olykor mégis áldozni akarnak, megteszi némelyik, hogy titokban kiönti a reggelijét, vagy egyéb furcsa módokon iparkodik elkerülni az áldozás bejelentésével járó kellemetlenségeket.

II.

Ezt a közvetlen vallási nevelést természetsszerűleg ki kell egészítenie egy inkább közvetett vallási nevelésnek, mellyel az otthon a tanuló értelmi, érzelmi és akarati világát minél fogékonyabbá törekszik tenni a *közvetlen* vallási nevelés hatásainak befogadására.

1. A tanuló *értelmének* ilyen természetű megművelését bizonyára az szolgálja a legjobban, aki már a kis gyermek lelkét tiszta *igazsággal* neveli. Isten maga az igazság s akit hozzá akarunk vezetni, akár felnött, akár gyermek, az igazság útjain kell vezetnünk.

a) Nem felelnek meg ennek az elvnek azok a vallásos mesélések, amelyekkel a kis gyerekeknek szeretik magyarázgatni, hogy a hosszú szakállú jó öreg Szent Péter hogyan és mint fogadja a meghalt emberek lelkét a mennyország kapujában, hogyan olvassa rá arra a szegény lélekre földi életében elkövetett bűneit abból a nagy könyvből, hogy a jó gyermekek milyen szép játékszerek közt válogathatnak majd a mennyországban; el nem feledkeznek az ördögök vasvilláiról sem s egyéb pokolbeli kinzó szerszámairól, a húsvéti tojásokat őrző húsvéti nyúl idétlen ötletéről s gyakran még idétlenebb ábrázolásairól, stb. Sőt a karácsonyfát hozó kis Jézus vagy angyalok meséje, bármily kedves poézis csillog is benne,

más alkalmakra megvásárolja fiának *Tóth* Tihámér valamelyik híres ifjúsági könyvét (a «Krisztus és az ifjú» egyenesen ifjúsági elmélkedő könyv), vagy egy-két klasszikus lelki könyvet vagy egyéb komoly, a jellemmel és az élet nagy kérdéseivel foglalkozó könyvet, amely legalább közvetett úton a lelki önnevelés szolgálatába állítható.

maga sem kifogástalan, részint a most sürgetett pedagógiai igazlelkűség szempontjából, részint azonban valláspedagógiai okokból is: a karácsonyfa meséjét kinőtt fiú majd könnyen mesének érzi a betlehemi éjtszaka misztériumát is, a mennyország játékaival együtt magát a mennyországot is. Ugyanígy helytelennek és veszedelmesnek kell tartani az élet eredetének titkáról szóló ügyetlenebbnél ügyetlenebb meséket. Szinte megfoghatatlan, hogy ezeknek (és a karácsonyfa meséjének) helyébe a kis gyermek korával foglalkozó pedagógia mindmáig nem tudott olyan általános elfogadásra alkalmas megoldást találni, amely a sérthetetlen igazságot és a gyermeki lélek igényeit egyaránt tiszteletben tartja.

b) A vallásos hitnek ellenképe és az igazságot tisztelő felvilágosodott gondolkodásnak szégyene a művelt társadalomban is mélyen meggyökerezett *babona*. Aki igazsággal akar nevelni, annak elsősorban a saját lelkéből kell minden babonás előítéletet és aggodalmat kiirtania. S ha talán valami régi beidegzettségéről volna szó, amelyet a szülő nem tud magában máról-holnapra legyőzni, legalább küzdjön komolyan ellene és gonddal rejtegesse a gyermekek előtt s legyen meggyőződve, hogy ezzel azok egészséges gondolkodásának és a maga szülői tekintélyének egyaránt kitűnő szolgálatot tesz. Ne tanítsa tehát gyermekeit se szóval, se példájával a tizenhárom számnak vagy a pénteknek (a megváltásnak áldott napja!) baljóslatú voltára, vagy arra, hogy egyetlen tükör eltörése hétévi szerencsétlenséget jelent, az otthonfelejtett füzetért vagy tízóraiért visszaszaladó fiút ne fogadja azzal, hogy «Jaj, fiam, miért nem vigyáztál jobban, ma már biztosan nem lesz szerencséd a dolgozatírásakor.» Ne használja az «elkiabálás» ellen elterjedt dőre tiltakozást és lekopogást az asztal lapján, kerülje a roppant változatosságú divatos talizmánok minden fajtáját (óraláncon, retikülben, ajtófélfán; autóban függő babák, pojacák, sőt ördögök; a pók tisztelete és kímélése), legfőképp azonban ne mutasson hitet és nagyrabecsülést a spiritizmussal szemben. Még az ilyen óvatosság mellett is megtörténik, hogy az anya nem tudja teljesen eltakarni ideges félelmét, mikor az utazás megkezdését nem sikerül tizenharmadika utánra halasztani, és észre fogja venni a gyermek, hogy hogyan sápad el az apa, mikor azt a csekély értékű zsebtükröt összetörve látja a földön. Pedig a babonára hajlamos gyermeki értelem nehezebben nyílik meg a hit tiszta igazságai előtt (küzdelem a babonás lavina-imádságok, «imaláncok» ellen).

c) Az igazságnak ez a hangsúlyozása persze korántsem jelenti azt, hogy az ifjúságot egyoldalú észemberekké kell nevelni, sőt egyenesen hiba volna még táplálni 'benne' azt a főleg kamaszkori *racionalista* hajlamot, amely mindent a tapasztalati igazságok mintájára akar felfogni és szerfölött megbízik dialektikájában. Az olyan szellem, amely alázatos-ság és tapasztalatok híján mindent jobban tud és mindent bírál: fiatalokat és öregeket, multat és jelent, szülőt és iskolát, politikát és vallást, nem lehet eszménye a vallásos nevelésnek. Óvják a szülők az ilyen fiúkat kisebb korukban a *Van Loon*-típusú népszerű történelmi és természettudományi könyvektől, később a szkepszissel és szellemes gúnnyal mérgező hitetlen újságcikkektől és szépirodalmi termékektől (France, Shaw). A káros olvasmányok nem egy fiatal lelket kergettek öngyilkosságba; egy részüket az egyházi Index is tiltja.

d) A gyermek életfelfogásának s ezzel együtt vallási gondolkozásának kellőképpen alig értékelt, gyakran öntudatlan befolyásolása azok az otthoni *beszélgetések*, melyekkel szülők és nagyobb testvérek állást foglalnak a napi eseményekkel, a családban vagy ismerősöknél történt esettel, vagy egy-egy újsághírrrel kapcsolatosan. Ezek gyakran mindennemű tanításnál mélyebb nyomot hagynak a fiatal lélekben és bizonyos kérdésekben évekre megszabhatják gondolkozásának irányát. Sok gyermek egész erkölcsi eligazodása függ attól, hogy vajjon azt az öngyilkossági esetet az újságoknak elvszerűtlen, nem keresztény, szentimentálisan rokonszenvező, akaratlanul is nem ritkán propagáló erejű beállításában beszélik-e meg odahaza, vagy pedig igaz emberi részvét mellett is világosan elítélő módon, és hogy minden beszámítható öngyilkosságban az idegek összeomlásán túl az erkölcsi összeroppanást is meg tudják-e látni. Ugyanígy döntő hatású lehet az otthonnak alkalomszerű beszélgetésekben megnyilvánuló nézete párbajról, becsületről, házasságról és a házasságok felbontásáról. Nagyrészen a szülők világnézete és életszemlélete határozzák meg a gyermekekét.

Sok kárt okozhatnak az élettől megpróbált családtagok elkeseredett, túlzó kijelentései arról, hogy manapság becsületes úton nem is lehet boldogulni, vagy hogy nem érdemes dolgozni, mikor a munka helyett mindent elvégez a protekció. Annál áldásosabb, ha a szülő a felmerülő eseteket bölcs megjegyzésekkel kíséri, így a szülő vagy nagyszülő betegségéhez tanítást fűz a gyermeki szeretetről és háláról, hirtelen halál-esethez az állandó jó lelkiismeret értékéről, feltűnő részegség-

hez vagy más botrányos utcai jelenetehz a megfelelő helyes magatartásról, és iparkodik az élet legsötétebb problémáit is pesszimizmus nélkül, keresztény szemmel látni és láttatni. Az így megbeszélrt konkrét esetek megragadják a gyermek figyelmét, a magyarázatok az átélt eseménnyel, valamint az átélés nyomán támadó érzelmekkel szoros asszociációkat létesítsenek és mélyebben bevésszódnek az emlékezetbe.

A szülők vigyázatlan kijelentéseinél is veszedelmesebb, ha *tudatosan* mondanak vagy tesznek valamit a gyermek hitének gyengítésére vagy önkényes átalakítására. Akad, aki gúnyolja kisebb gyermekeinek még naiv hitét vagy hűségese misehallgatását és valósággal leforrázza buzgóóságukat, a nagyobbakat pedig beavatja deista, monista világszemléletébe, dogmáttan kereszténységébe, vagy racionalista és szkeptikus nézeteit hangoztatja előttük, ha mindjárt csak önigazolás és nem megnyerés céljából. Álljon meg tisztelettel a szülő annak az iskolának hitelvei előtt is, amelynek pedagógiájában megbízott, mikor katolikus iskolába adta a fiát avégett, hogy ott ne csak bizonyítványt adjanak neki, hanem neveljék is értelmét és akaratát és alakítsák világnézetét. Ha magáévá tette a szülő *Foerster* meggyőződését, aki elragadtatással utal «auf die unvergleichliche pädagogische Kraft der Erziehungsmittel des Christentums»,¹ akkor higgye el azt is, hogy ez a nevelő erő, éppen azért, mert az Egyházé, csak ennek kezében és csak addig hatékony, míg gyökeréből, a katolikus dogmából táplálkozik. Nem lehet a kereszténységet mithosz-nak tekinteni és ugyanakkor igénybe venni nevelő művészetét.

2. Az értelem nevelésével karöltve kell járnia az *érzelmi világ* nevelésének. A vallási nevelés nem kis mértékben érzelmi nevelés. A katolikus pedagógiának ugyan óvakodnia kell attól, hogy a vallás lényegét az érzelmekben keresse, azonban a régi és modern pszichológia egybehangzó tanítása szerint a vallási és általában szellemi tartalmak megszerettetése s az ezekhez következetesen igazodó cselekvés biztosítása élénk érzelmek nélkül nem lehetséges. A legfölségesebb gondolatok sem mozdtják ki az akaratot közömbösségéből, ha hiányoznak belőlük az emocionális elemek. Trahit sua quemque non obligatio, sed delectatio, tanítja *Szent Ágoston* Vergilius versének visszhangjaképen, s magáról a hitről állítja *Szent Pál* apostol, hogy: Corde creditur ad iustitiam (Róm. 10, 10.). Milyen

¹ *Foerster: Erziehung und Selbsterziehung. 1921. 381. 1.*

imádság, általában milyen vallási élet volna az, amely nem ismeri a hit, remény, szeretet, bánat, öröm, vágyódás, odaadás, hála érzelmeit! A gyermek lelkiismeretét legkönnyebben a jó lelkiismerettel járó megnyugtató érzelmek s a rossz lelkiismeretre jellemző gyötrő érzelmek nevelik. A jól végzett gyónást követő lelki béke és öröm újabb erőfeszítésekhez ad lendületet, a jó szentáldozás gazdag érzelmei a mély Isten-szeretésnek és bensőségnek iskolája és sokszor kis gyermekeket is rejtett hősiesség áldozatokra lelkesítenek. Azért jól teszi a szülői ház, ha a fiúk érzelmi életét fejleszteni és nemesíteni törekszik.

a) Különösen az *öröm* érzelmei azok, amelyek az egészséges vallási életnek jellemző velejárói s éppen a gyermeki természetéhez annyira hozzátartoznak. A katolikus szellemű nevelés ugyan már a gyermektől is megkíván egy bizonyos fokú erkölcsi komolyságot és önfegyelmet, de semmiképpen sem eszménye az örömtelen, komor lelkület. Az egészséges vallásosság éltető és örömet keltő; már a gyermekkori jókedvnek sincs tartósabb biztosítója az Isten békéjét élvező nyugodt lelkiismeretnél. «Legyen jó lelkiismereted, és mindenkor víg leszel», ajánlja *Kempis Tamás* a Krisztus követésében (2, 6.). De megfordítva, a vallásos élet is nagy mértékben rászorul a lélek derűjére, a jó kedély világra.

Jobb tehát, ha a szülő, cseléd, nevelőnő nem sokat ijeszti a szófogadatlan gyermeket ördöggel, krampusszal vagy babonás szokásokkal és nevelésében nem feledkezik meg *Szent Terézia* ismert tanácsáról, hogy félni is kell az Istent, de szeretni még inkább. A katolikus liturgia legfőbbeségebb alkotásai is tele vannak hol szelídebb, hol ujjongó örömmel, sőt játékos kedvvel («Liturgie als Spiel»¹). Általános nevelési elv, inkább pozitív, mint negatív irányban befolyásolni a gyermek érzelmeit, inkább kedvet kelteni, mint kedvetlenséget.²

Az öröme való nevelés eszközeit mind felsorolni természetesen lehetetlen. A megfelelő játék, szabad mozgás, a gyermek képességeinek működtetése s a hajlamainak megfelelő foglalkozás épügy ide tartozik, mint a jó olvasmányok s a művészi szépek különböző megnyilatkozásai, nem utolsósorban a zenének kissé magasabb igényekkel való művelése. Az esztétikának ezenkívül még mélyebb és közvetlenebb összefüggése is van a vallással, anélkül azonban, hogy az egy-

¹ *Guardini: Vom Geist der Liturgie. 1918.*

² *Tumlriz: Die geistige Bildsamkeit der Jugendlichen*². 1927. 175. 1.

oldalú esztétikai nevelés a vallási, vagy akár csak az erkölcsi nevelést is pótolhatná.¹

Sok szülő és nevelő hasztalan igyekezik neveltjének rossz hajlamait erővel kiirtani vagy megtörni, de az öröm pedagógiájával legott célt ér, mihelyt sikerül ezeket a hajlamokat megfelelő foglalkoztatással más területre átvezetnie. Az önmegtágadást legfőlegb hírből ismerő, örökösen rendetlenkedő fiúk számára valami kedvük szerint való foglalkozást kell keresni. Ha ezt ambícióval üzik s ezen az úton talán kissé érvényesülni is tudnak (pl. a házbeliek, vagy társaik előtt), akkor kielégített örömük megjavíthatja őket.

A játékok és sportok egyrészt közvetlenül okoznak örömet, másrészt azzal, hogy a testi egészség jótékony befolyásolásával jó testi közérzést teremtenek. Az egészséges kedélyélet szempontjából nagyon kívánatos, hogy egy általános jó érzés, az egészségnek valami meghatározhatatlan jó közérzése lakjék a fiúkban. A vallásos nevelésnek nem öröme a gyatra egészségű, kedélytelen, hozzá még esetleg koravén gyermek vagy ifjú. Szülők és nevelők néha többre értékeli a nem egészen egészséges és azért csendesebb, könnyen fegyelmezhető «jó» gyermekeket az elevenebbeknél, akik többé-kevésbé «rosszak» szoktak lenni. De a tapasztalat ezeket a felszínes ítéleteket nem igazolja. Így pl. téves az a gyakori nézet, hogy papságra elsősorban az ilyen csendes, kevésbé élénk fiúk valók. Még az sem bizonyos, hogy «a legjobb papok azokból lesznek, kik gyermekkorukban gyerekes jámborságot mutatnak, kik szeretnek játékmiséket rendezni, megfelelő játékszereket szerezni és magukat főpapi ornátusban álmodni. Természetesen ez is lehet nagyon értékes hivatásnak jele.»² De bizonyos, hogy akárhányszor a gyermeki csintalanság, sőt rakoncátlanság nem lehet negatív instancia. Az eleven lurkókban sokszor gazdagabb lélek, értékesebb tehetségek fészengenék, mint a nagyon csöndes jámborfajtában. Ha ezeket sikerül egyszer befogni a kegyelem számára, akárhányszor csodát művel velük, amint rendkívül finom és mély valóságérzéssel kifejezésre jut a Fioretti rablójelenetében.»³ (XXVI. feje.)

b) Az érzelemvilág neveléséhez, kivált ha vallásos nevelésről van szó, a *fantázia* nevelése is hozzátartozik. Hitünk és

¹ *Grunwald: Pädagogische Psychologie*³. 1925. 380 kk., 174 kk.

² Pl. az 1934. március 19-én szentté avatott Pirotti Pompilius piarista életében.

³ *Schütz: A papi hivatásra való nevelés a középiskolában.* (Az Ige szolgálatában. 1928. 461. l.)

reményünk legfőbb tárgyait: Istent és az ő országát a hittől vezetett fantázia segítségével kell fogalmi elvontságukból szemléletes, életszerű, vonzó valóságokká alakítanunk.

Erre a célra jól használhatók az olyan alkalmas olvasmányok, amelyek az Üdvözítőnek és az ő szentjeinek életét s az egyháztörténelem hősi korszakainak eseményeit szemléletes, lelkesítő előadásban tárgyalják. Ilyenek az evangéliumokon kívül főleg az ősegyház és a missziók életével foglalkozó leírások, történeti regények és elbeszélések, valamint a szentek és vértanúk jól megírt életrajzai, aminőket pl. a Szent István-Társulat kiadásában megjelent négykötetes «Szentek élete» tartalmaz.

Ugyancsak a fantázián keresztül szól a tanuló lelkéhez az íróasztalán vagy annak közelében elhelyezett feszület. Ezenkívül legyen még otthon legalább egy tartalmas és vonzó, de nem érzélgős szentkép, akár az ágy fölött, akár olyan helyen, ahol a fiúk tanulás közben könnyen láthatják. Mindezek használatára a hittanár megadja a szükséges útmutatást. Még külön a kisebb gyermekek fantáziájáról meg kell jegyezni, hogy azt otthon nem elég fejleszteni, hanem egyúttal óvni is kell attól, hogy akár vallási, akár más téren, szertelenségekbe és irrealitásokba tévedjen.

c) Végül a keresztény irgalmasságra, mai szóval *karitászra* való nevelés is az érzelmek útján történik. Az iskolában megismerkednek a fiúk a katolikus karitász beszámoló és propaganda-nyomtatványaival. A szülő maga is olvastathat ilyeneket fiaival s irgalmas lelkének melegével már a kis gyermekekkel is elbeszélgethet a betegség és egyéb testi-lelki nyomor sújtottjairól; a gyermekekben sok a természetes részvétel. Buzdításait a szegénység konkrét bemutatásával teheti hatásosabbá, legfőképpen pedig anyagi viszonyaival arányos jótékonykodása fog mély benyomást tenni fiára, nevezetesen ha gondja van házi szegényeire, vagy a nyomortanyák lakóira, a katolikus karitász gyűjtőhelyeire, vagy ha módot ad fiának az iskolai Segítő Egyesület ruhával vagy pénzzel való támogatására. Eközben élettapasztalatai segítségével megtaníthatja őt az álkoldusokkal és érdemetlenekkel szemben való óvatosságra, az alamizsnálkodás politikájára és pszichológiájára és óvhatja a csalódásokat kísérő kiábrándulásoktól.

d) Az érzelmi jókat a vallási életnek lényeges, de a katolikus teológia szerint korántsem egyetlen meghatározója, azért magában nem nyújt elegendő alapot a gyermek *vallási megítéléséhez*. Némely gyermekben, főleg kisebbekben, a túltengő

érzelmi élet a legmélyebb jámborság alakjában jelenik meg, anélkül, hogy ennek a külső jámborságnak megvolnának a maga hitbeli és erkölcsi alapjai. Óvakodjék a szülő attól, hogy gyermekét azért, mert áradozva beszél a jó Istenről, könnyek közt imádkozik, folyton gyónik és áldozik, de a legcsekélyebb erkölcsi erőfeszítésre sem kapható, «roppant vallásosnak» tartsa. Az ilyen buzgóság a serdülés korában többnyire elapad. És ne lásson a szülői szeretet mindjárt életszentséget vagy papi hivatást abban a fiúban, aki mindig ott van a templomban vagy a sekrestyében, örökösen ministrál és összevásárol mindenféle imádságos vagy szertartási könyveket. Hanem vizsgálja meg elfogulatlan szemmel, hogy vájjon mindez nem csupán vallási romantika-e és az utánzó vagy érvényesülési ösztön megnyilatkozása. Akárhány fiúban ezekkel a vonásokkal békésen megfér a legcsúnyább erkölcsi romlottság.

Még a csakugyan jólelkű, komoly vallási értékeket mutató fiúnak sincs mindig papi hivatása; ennek híján valakit papságra erőltetni, a legvégzetesebb hibák közé tartozik. Akiben azonban a hivatásnak jelei valóban mutatkoznak, annak útjába sem családi politika, sem félszeg szülői szeretet, vagy féltés nem gördíthet jogosan akadályokat.¹ A papságra készülő fiútól különös gonddal tartsa távol a szülői ház az erkölcsi épség veszedelmeit, teremtse meg számára azt az otthont, melyben vallásos és jellemes fiatalemberré fejlődhetik és imádkozzék érte. Lelki vezetését és hivatásának gondozását lelkiatyjára, a Szentlélek Úristen bölcsességére és saját lelki plaszticitására kell bízni. Sem szigorú önmegtagadási gyakorlatokra, sem a megengedett fiús szórakozások kerülésére, sem kedvén felül sok imádságra nem kell őt otthon kényszeríteni. Amint némely tanuló élénk vallási érzelmei mögött nem áll mélyebb vallásosság, épúgy nem lehet más fiúknak a szokottnál színtelenebb érzelmi világát mindjárt vallási közömbösségre magyarázni. Az érzelmek legsajátabb tulajdonunk *l* s nemcsak a felnőttek, hanem a gyermekek sem mind engedí nek másoknak szívesen betekintést azokba. Hiba volna, ha az ilyen rejtőzködőbb lelkű fiúról azt tartaná a szülő, hogy nem való neki a vallásos élet, és vele szemben minden ilyen irányú igényről lemondana. Ha papi és szerzetesi életre nem is, de az Isten országára kivétel nélkül mindenki kap hivatást és ezt keltegetni és erősíteni a legérdemesebb törekvés.

¹ A papi pályáról rendkívül időszerű fejtegetések olvashatók a következő két könyvben: *Schütz*: *Eszmék és eszmények*. 1933. és u. attól: *Az Ige szolgálatában*. 1928. 20. sz.

e) Kivált a serdülés korában gyakori a fiúk érzelmi elzárkózása, amely vallási téren közömbösségben, sőt nem egyszer cinikus és hitetlenkedő beszédekben is nyilatkozik. Aki tudja, hogy éppen ebben az életkorban milyen mély vágyódás él a temperamentumosabb fiúkban a vallásos élet megerősödése és Istentől nyert élethivatás után,¹ az nem fog abba a tévedésbe esni, mintha az őszinte, tevékeny vallási élet csak a középiskola alsó osztályainak volna adománya s a serdüléstől kezdve a tanulók átlaga menthetetlenül elbúcsúznék a vallási buzgóságtól? imádságtól, szentségek önkéntes használatától. Igenis, búcsúzik minden serdülő, de gyermekkori kritikátlan hitétől és csak azért, hogy öntudatosabb és igazabb hittel cseréje fel. Ez persze nem mindegyiknél megy megrázkódtatások és krízisek nélkül.² A gyermek hite tele van anthropo-, sőt paedomorfizmusokkal, misztikus lelke megrendülés nélkül fogadja a misztériumot az Oltáriszentségben és valami természetes bizalommal simul hozzá; akarata természetyszerűleg tekintély- és törvénytisztelő. Ezzel szemben a serdülő racionalista, erkölcsi magatartása autonom (*Grundwald*). Sokan már a praepubertás alatt (12—15. év) élénken kutatnak a hit észszerű okai után, éles szemmel figyelik, hogy vallási életüket mennyiben igazolja környezetük gyakorlata, gyermekes fogalmaik harcolnak és ütköznek a valósággal (pl. némelyeknél a kérő imádság hatékonyságának és az isteni gondviselésnek primitív elképzelése a mindennapi tapasztalattal), erkölcsi nehézségeik a szabadság legkeményebb korlátját látják a hitben. Időnkint viszont rendkívüli buzgóságot tanúsít a serdülő és aszkézisre is kapható. Vallási érzelmei sokat mélyülnek, intenzív bűnbánata valósággal lelki aggályokba sodorhatja. De érzelmi világának nagyfokú állhatatlansága miatt esetleg már néhány órával később unott, konok, vagy elbizakodott és kíméletlen, s hitetlenkedő kijelentéseket tesz.³ A vallási kétségeknek ez a szakasza a 15. és 19. életév közé esik.⁴

Érthető, ha ezekkel a kamasz fiúkkal szemben sokhelyütt

¹ Foerster, i. m. 317. 1.

² Ezeknek a kríziseknek arányszáma, ha a kisebb, átmeneti kétségeket is figyelembe vesszük, eléggé magas. Protestáns ifjúság körében végzett külföldi megfigyelések szerint (*Starbuck*) a férfi ifjúságnak 79 %-a, a női ifjúságnak 53 %-a megy át ilyen vallásilag szkeptikus szakaszon. A katolikus ifjúságra nézve ezek a számarányok kedvezőbbek.

³ A serdülés korát egész fejezetben tárgyalja Tóth Tihámér: *Az ifjúság lelki gondozása*². 1925. 152—172. 11.

⁴ Bopp: *Das Jugendalter und sein Sinn*³. 1927. 198. 1.

csökken a szülők szeretete, kivált ha a fiúk zárkózott viselkedését szeretetlenségre és rosszakaratra magyarázzák. A pedagógiai írók egyöntetűen annak a szükségét hangoztatják, hogy éppen ebben a korban a szülők nagy türelemmel, megértéssel, egy-egy bátorító szóval, el nem fogyó szeretettel álljanak a fiúk mellett, akik maguk is szenvednek kiállhatatlanságuk tudatától, szükségtelenül ne bántsák őket, kíméljék önérzetüket és nagyfokú érzékenységüket, kivált mások előtt ne tegyék ki őket súlyos megszégyenítésnek. Ha vallási buzgóságuk hanyatlik, ne sürgessék kíméletlenül megszokott ajtatósságaikat, gyónásaikat és áldozásaikat, hiszen már a kis gyermeknek vannak kelletlen, rossz hangulatú napjai és hetei. Ilyenkor nyugodtan meg kell várni, míg feldolgozzák valamilyen kedvezőtlen élményüket, vagy elkészülnek lelki problémájukkal. Megfelelő bánásmód mellett a serdülőkor vallási nehézségei a legtöbb esetben szerencsésen megoldódnak és a lelki életnek újabb, nagyobb virágzása következik el.¹

Ahol hiányzik a családból ez a megértés a serdülővel szemben, ott kifejlődés helyett súlyos válságok jelentkezhetnek, főleg ha nagy a különbség a család és a gyermek szellemi színvonala között. Legjobb, ha a szülők műveltsége és világnézete egyezik a gyermekével. Ahol ez nincs így, ott legalább arra kellene törekedni, hogy ne helyezkedjék szembe a család a gimnazista fiú életeszmenyével és ne kényszerítse rá a saját kispolgári, talán éppen nyárspolgári érdeklődési irányát és életfelfogását, a tudományos vagy művészi típusú fiúra pl. a maga merkantilista értékelését.² Rendkívüli módon nehéz, majdnem megoldhatatlan az ilyen családban a pályaválasztás kérdése.

f) Hiba, ha a szülő kíméletlen szigorúsággal akar fegyelmet tartani. Az örökös tilalmazás, korholás, büntetések, a többi gyermek feltűnően nagyobb szeretete kihívja az energikusabb akaratú fiúk ellenállását, a gyengébbeket kétségbe ejti, szökésbe és öngyilkosságba viszi, vagy az alsóbbrendűség érzését kelti fel bennük és egész életükre elbátortalanítja őket. Az ilyen kíméletlen szigorúsággal nevelt fiúk a szomorú jelen-

¹ *Marzell* szerint (A bontakozó élet, III. k. 1932. 250. 1.) a valóságos vonzódás, a «vallásos tropizmus», úgyszólván kivétel nélkül minden serdülőben megtalálható, csak sokszor igen átalakul és csupán alapos megfigyelés és feltárás után ismerni fel, mert «új ideálok takarják el a Krisztus arcát». Ugyanő részletesen bemutatja ennek az átalakult vallási érzésnek különféle maszkjait.

² Egy ilyen fiúnak lelki állapotát rajzolja *Dunin Borkowski* *Reifendes Leben* c. kitűnő ifjúsági könyvében⁴. 1929. II. r. 1.

bői egy ragyogó jövő elképzeléseibe menekülnek, álmodozókká, esetleg fantasztákká és kalandorokká lesznek, nemi eltévelyedésekbe is eshetnek. Ugyancsak elkeseredést okoz az a szülő, aki sokat panaszkodik gyermekeinek idegességére, de a maga idegességéről nem vesz tudomást, a gyermek ideges arcjátékát rosszaságnak, gyengébb tehetségű fiának ki nem elégítő tanulását hanyagságnak minősíti. (Az olyan szülő, akik a serdülőnek ezzel a lelki átváltozásával teljesen tanács-talanul állanak szemben^ akiket mélyen bánt gyermekeik hirtelen szeretetlensége vagy megcsökent bizalmassága, akik hálátlansággal vádolják őket s egyéb oktan következtetéseket vonnak le gyermekeik változásából, lehet hogy ezekkel gyermekeiket teljesen elveszítik.)¹

Mennyi kényszerű hazudozás, mennyi csalás a szülői aláírások körül és egyéb kétségbeesett diákpraktika, mennyi iskolakerülés és diákragédia maradt volna el, ha a szülői házban a felelősségre-nevelés tárgyilagossága mellett több megértés és megbocsátani tudás lakik, ha gyakoribb volna az olyan édesapa, aki egy komoly megtévelyedés láttára a pálca helyett az okos felvilágosításhoz, a megtorlás pedagógiája helyett a vigasztalás és felemelés pedagógiájához mer nyúl. És az imádsághoz. «Fiad minden fontosabb ügyet beszéld meg előbb Istennel! Hiába nem leszen.»²

3. A vallásos nevelést még az érzelmi nevelésnél is nagyobb mértékben érdekli a gyermek *akaratanak* nevelése. Hiszen a vallásos nevelés nem ért célt, ha többé-kevésbé vallásos érzésű és jószándékú embereket nevel, de nem tud *keresztény jellemeket* állítani a világba. S «a jellemet két elem alkotja: az *erő*, amely arra képesít, hogy az ember hajlíthatatlanul elvei, meggyőződése szerint cselekedjék, és a *szereetet*, mely gyöngédséget, érzést, kedvességet ad . . . Aki tehát jellemet akar, annak először is következetes (akarati-) edző munkához kell fognia» és csak akkor lehet szó a második feladatról: «ezt az erőt a szeretet szolgálatába állítani.»³

a) Annál komolyabban kell venni *Paulsen* panaszát,

¹ *Bühler—Várkonyi*: Az ifjúkor lelki élete. 1925. 169. 1.

² *Tower*: Levelek egy szülőhöz. Szombathely, 1925. A szülők tízparancsolata. A serdülő fiúk nevelésére vonatkozólag még becses útmutatásokat talál a szülő *Koszterszitz* József népszerű tollából a Katolikus Nevelés XXV. évfolyamában (300. kk.).

³ *Sik—Schütz*: Imádságoskönyv. VI. A keresztény jellem. — L. *Allers*: Das Werden d. sittlichen Persona 1930.

hogy a szülői nevelés manapság az elpuhultság jegyében folyik. Se szeri, se száma azoknak a családoknak, ahol a gyermeknevelés helyét a gyermekkultusz foglalja el, ahol minden a gyermek körül forog, szülők és cselédek az ő kiszolgálására valók, minden hajlamát és ösztönét oktanul szabadjára hagyják. A kisgyermek gátlás nélkül szeret cselekedni, ami megtetszik neki, azt bírni akarja, homályos törekvéseinek és változó hangulatainak bizonyos természetességgel enged. De az már szomorú dolog, ha még az 5—6 éves gyermeknél is ilyen gátlás nélküli cselekvést lehet tapasztalni. Az ilyesmi onnan van, hogy némelyik szülő játékszernek tekinti a kis gyermeket, azt gondolja róla, hogy az még úgysem érti, hogy mi a jó, mi a rossz. Holott a kisgyermek nevelésében a belátást a szoktatás, az értés alapján való cselekvést egyelőre a szokás alapján való cselekvés helyettesíti. Amelyik gyermek lelkében már egészen fiatal korában nem gyökerezteték meg az erkölcsi magatartására vonatkozó legfontosabb szokásokat, az gyakorlat híján később a tapasztalat, tanulás vagy belátás útján megismert elvekhez sem fog alkalmazkodni és alapvető jellemhibák fejlődnek ki benne. Ezek azok a gyermekek, akik nem ismerik az önuralmat, szerénységet, rendszeret, pontosságot, udvariasságot, komoly munkát, erőfeszítést, a mások akaratahoz való alkalmazkodást. Pedig mindezekre a természetes készségekre, más néven erényekre nemcsak a társadalmi neveltségnek, hanem a vallási életnek is múlthatatlanul szüksége van. Minél egészségesebbek a gyermekben a jellemnek ezek a természetes alapjai, annál többet várhat tőle a vallási nevelés.

Teljesen érthető tehát, hogy a vallási nevelés már az elemi, még inkább a középiskola növendékeit a koruknak megfelelő lemondásokra, önlgyőzésekre, szóval *aszkézisre* buzdítja, és aggodalommal látja, ha ezek a családi nevelésből teljesen hiányoznak. «A gerinctelenség, akarathiány, fegyelmezetlenség a hitnevelésnek legnagyobb ellensége. Tanulóink legtöbbje telve van jószándékkal ... De aki otthon meg nem tanult engedelmeskedni, akinek sohasem kellett még semmiről sem lemondania, aki az ébredő ösztönöknek fegyvertele nélkül ki van szolgáltatva és már félig-meddig rabságukba jutott, hogyan fog Jézus Krisztus igája alá hajolni, mely könnyű és gyönyörűséges, de mégis iga?»¹

¹ *Schütz*: A középiskolai hitnevelés főbb nehézségei korunkban. (Az Ige szolgálatában. 154. 1.)

Ne sajnálja azért a szülő, ha az iskolában vagy a szentbeszédben hallott buzdítások nyomán már a kisebb fiúk is alkalmat keresnek az önmegtagadásra és helyel-közzel lemondanak valami nyalánkságról vagy mozielőadásról, szülői engedéllyel el akarják ajándékozni egyik kedves játékszerüket vagy könyvüket, valamelyik kedves ételükből nem esznek vagy kevesebbet esznek. Persze túlzott mértékű böjtölést, virrasztásokat és egyéb szertelen vagy az egészségre ártalmas gyakorlatokat nem kell megengedni, az effélék egyébként nem is mindig egészséges vallási életnek termékei. Csak ne lásson a szülő *minden* önmegtagadásban szertelenségét; ellenőrizze, de elvben ne ellenezze. Sokaknál már a kisgyermek-kor vége a hősiességnek, gyakran kalandos vállalkozásoknak kora; miért ne érvényesüljön ez az aktivizmus a gyermek vallásos fejlődésének, akaraterejének és az emberszeretnek szolgálatában? Némely fiút erősebben megcsap a komoly életszentség magaslatainak levegője, hadd törjön feljük! Ki merészelteti megkötni az isteni kezet, amely kisebbekben és serdülőkből egyaránt élesíti a tökéletes odaadás tűzét és egyeseket épen ilyen gyakorlatokkal kíván a szentség útjára vezetni?

Ezzel a nevelési szellemmel éles ellentétben van számos intelligens családnak az a gyengesége, mellyel fiukat minden legkisebb önmegtagadástól és erőfeszítéstől gondosan kímélik, még rendes munkáját is szívesebben mással végeztetik. Az ilyen szülőknek persze nagyon szigorú az iskola, túlságos korán kezdődik a tanítás, sokkal több a követelmény a tanulmányok terén, mint amennyire szüksége van az életnek, nem marad elég idő a fiúk társadalmi élete számára, nem eléggé liberális a fegyelmi szabályzat s azért jelentéktelen okokból is könnyű szerrel otthon tartják a tanulókat és igazolják elmaradásukat. Nem tudják ezek a szülők, hogy «nevelni annyit jelent, mint a magunk ellen való harcot gyermekeinkben tovább harcolni».¹

Ez az erőtlén szeretet állandóan érzéki örömmel veszi körül a fiukat, megengedi nekik az időn kívül való eszegetést, mértéktelen vizívást s a torkoskodás minden fajtáját, míg lassan az ilyen kívánságaik feltétlen kielégítése életszükségletüké válik és kifejlődik bennük «eine Gefrässigkeit nach allem Sinnlichen»,² arai kedélyüket csömörlésig megter-

¹ *Tower*, i. m. 35. 1.

² *Stolz*, i. m. 240. 1.

heli. Hogyan fognak ezek a fiúk később ellenállni alkoholnak, nikotinnak és még veszedelmesebb bódítószereknek? A szellemi örömökre is ki kell terjeszteni az önmegettadást. Van szülő, aki az átlagosnál sokkal, vagy nem is sokkal jobb tehetségű gyermekét áhítattal csodálja, fennén dicséri, az ismerősöknek sorra bemutatja zsenialitását és ennek kedvéért elnézi rossz szokásait, hanyagságát, gonosz csínyjeit. Holott éppen az ügyesebb és tehetségesebb gyermekekre már maga a kiválóság is veszedelmes bizonyos mértékig és indokolttá teszi, hogy a szülő feltárja előttük ezeket a veszedelmeket, óvja őket az elbizakodástól, fékezze szereplési és feltűnési vágyukat s csak annál határozottabban megkövetelje tőlük, hogy más téren se hanyagolják el magukat. Ez nincs ellenmondásban azzal a szabállyal, hogy a szülőknek időnkint szabad és kell is elismerésüket kifejezniök gyermekeikkel szemben, ambíciójukat ébrentartani, a szerényebbeket és félénk természetűeket egyenesen buzdítani a szereplésre.

b) Hogy folyik-e kényeztetés valamelyik családban, azt többek közt megmutatja a *büntetés* kezelése. Némely szülőnek «nincs szíve» büntetni. Azonban az igazságos büntetés egy rajtunk kívül és fölöttünk álló világnak, az erkölcsi rendnek valóságát érzékelteti s megtanít annak tiszteletére. Ezért még a kissé beteges vagy gyenge idegzetű gyermekeket sem szabad a büntetéstől teljesen megkímélni. Ez a kímélet épen azokat az erőfeszítéseket tenné számukra lehetetlenné, melyek a testileg vagy lelkileg nem egészen ép gyermekeket az egészségesek közé emelik. «Minden hibát a gyermek betegségével menteni annyi, mint lefelé és nem fölfelé nevelni őket».¹

A terheltégnek egyébként még gyanúját sem helyes sokat emlegetni a családban, főleg nem mint a megőrülésnek vagy öngyilkosságnak kikerülhetetlen végzetét. A legtöbb ember élni akarása megdermed az átöröklés Gorgó-fője előtt, ha olyasfélét hall, hogy ebben a családban ez már a harmadik öngyilkosság, ez már végzete az egész családnak.

c) Épen az *öngyilkosságnak* s az ellene való védekezésnek vizsgálata szolgáltatja a legszemléletesebb bizonyítékot a kényeztetéssel szemben az aszketikus szellemű nevelés, az *educatio strenua* mellett. *Foerster* szerint «a tanuló-öngyilkosságok fölöttébb figyelemre méltó szimptomája annak, hogy épen a művelt ifjúság körében mennyire elterjedt a

¹ *Lindworsky*: Erfolgreiche Erziehung. 1933. 28. 1. (Gyógypedagógiai szempontok.)

belső akarathiány és tehetetlenség».¹ Ahol a család a gyermeknek minden kívánságát teljesíti, ott az öngyilkosságnak talaíját készítik. Az ilyen fiú akarata erőtlen, enervált akarat; nem szokta meg, hogy az életben akadályok is vannak, azért már az iskolai élet esélyei is súlyos izgalmakat és megrázkódtatásokat idéznek elő benne. Később pedig az élet megpróbáltatásai, betegség, elszegényedés, szerelmi csalódás, az érvényesülés akadályai könnyen összeroppantják.

Tanulják meg a szülők Foerster nagyszerű fejtegetéseiből² és illesszék bele nevelésükbe, hogy a keresztény lélek magatartása a sors változandóságával szemben nem merőben passzív heroizmus, mint a klasszikus pogányságé, hanem cselekvő magatartás s azért a megpróbáltatásokból nem halálnak, hanem bővebb életnek kell számára kinőnie; a gondviselő «Isten nem a holtak Istene, hanem az élőké» (Márk 12, 27.). Úgyannyira, hogy egyenesen szerethetjük akadályainkat, ha megtanuljuk, hogy micsoda fölhajtó erők rejlenek az akadályokban és kudarcokban, csak értsen hozzá az ember, hogy hogyan meríthet ezekből türelmet, szerénységet, önismeretet, mások jobb megértését, az akaratéonék koncentrációját: *les bienfaits de l'adversité*. Megfordítva, az előbbrejutás és érvényesülés *veszélyeiről* sem kell megfeledezni. Csak a fegyelemben nevelt embert fogja a hit megtanítani, hogy ne csak a szerencsétlenséget, hanem a szerencsét is el tudja viselni. Az öngyilkosság problémáját az a család fogta meg a legmélyén, amelyik a fiúkat erkölcsi feladatainak szeretetére neveli. Mert az öngyilkosság szelleme a felelőtlenségnek, a rövid lejáratú felmondásnak szelleme és ott üti fel a fejét, ahol nagy erkölcsi életfeladatok többé nem tartják össze a lelki élet egységét. Ehhez a kérdéshez olvassa el az ifjúság (de szülők és nevelők is) az *Élet és jellem* első tíz fejezetét.³

d) Az ifjú jellemnek egyik alapvető problémája és sokat mondó próbája a *nemi erkölcs* terén való helytállás. A tisztalelkű fiú nemcsak a családnak s a hazának öröme, hanem a vallásos nevelésnek is szemefénye. A neveléstudomány a nemi téren való erkölcsi «akadálytalanságot», erkölcsi érzékletlenséget és lelkiismeretlenséget úgy tekinti, mint a nevelésnek és önnevelésnek egyik legsúlyosabb akadályát;⁴ ha

¹ Foerster: Schule und Charakter. 1912. 192. 1.

² I. m. 192—197. 11.

³ Foerster—Schütz: Élet és jellem.

⁴ Tumlriz: Pädagogische Psychologie. 1930. 72. kk.

valakit fiatalon elrontottak, ezzel az illetőben rengeteg sok minden dől össze. Már a serdülés kora előtt nagy veszély az, ha korai ismeretek megmérgezték a gyermek fantáziáját. Megdöbbenő, mikor egy édesanya dicsekedve említi, hogy az ő alig tizenkétéves fia már «mindent tud», még olyat is, amit a felnőttek sem mind tudnak.

Még nagyobb a veszedelem a serdülés korától, hiszen ez a kor egyébként is nehezen hozzáférhető a nevelésnek. Ebben az időben kezdenek önállósulni az ifjú értékítéletei, ami nem egyszer a házi vagy iskolai nevelés útján átvett értékeszmények megtagadására vezet. Ha ezenfelül a serdülőt még az ösztön is hatalmába keríti, ez rendszeren csökkenti a kultúrjavak s az iskola munkája iránt való érdeklődését, az ifjú a vallási eszményekkel szemben is közömbössé válik, korábbi vallási buzgósága ijesztően kihűl, sőt hite is veszedelembe jut. A tiszta lelkiület könnyebben megőrzi eszményi gondolkozását s teljesedik benne a hegyi beszéd ígérete: a tisztaszívűek meglátják az Istent. Megbecsülhetetlen szolgálatot tesz gyermeke hívő lelkének az a szülő, aki körültekintő gondossággal óvja az erkölcsi romlás veszedelmeitől.

Mert ezen a téren a jó példaadás mellett a megóvás a szülő legfontosabb s rendszeren egyetlen teendője, de ezt érdemes a feladat fontosságának teljes tudatával végeznie. Ne nézze el otthon a szabados, illetlen, kétértelmű vagy káromkodó beszédet (pl. testvérek közt), ne tűrje meg az ilyen pajtásokat és gondoskodjék róla, hogy a gyermekek odahaza ne legyenek tanúi a felnőttek kétértelmű tréfáinak, a kártyasztalnál elhangzó káromkodásoknak, sőt olyan egyébként kifogástalan beszélgetéseknek se, aminők még nem valók gyermekek fülébe. Ugyanilyen gonddal kell ellenőrizni mindennemű külső viselkedést és ezt már az egészen fiatal, négyéves és ennél még kisebb gyermekekre is ki kell terjeszteni. Sok lelki kárnak, sőt pathológiás fejlődésnek volt már oka a szülők vigyázatlan beszéde vagy viselkedése, akik abban a meggyőződésben éltek, hogy «az én fiam még olyan kis ártatlan, még nem ért semmit». Higgycs el a szülő, hogy itt alig lehet túlzott óvatosságról beszélni, kivált már középiskolás sorba jutott tanulók esetében.

De aztán necsak a fiúk barátaira, utcai ismeretségeire és a házi alkalmazottakra legyen szeme a szülőnek, hanem az asztalon heverő újságokra (apróhirdetések!), magazinokra, sőt a jól elzárt vagy elzártnak hitt könyvekre és fényképekre is. Ezekre a gondosan félretett tárgyakra annál

inkább gyanakodjék, minél kevésbé tartja valószínűnek, hogy a serdüléstől talán még messze álló fia minden leleményességének és lakatos-tudományának felhasználásával rendszeresen látogatja ezeket a rekeszeket és szekrényeket, saját lelkének és bizonyos esetekben a szülői tekintélynek is mérhetetlen kárára. Sok gyermek meglepő korán érdeklődik és *igen gyakran* hozzá is jut olyan olvasni- vagy látnivalókhöz, amelyek végzetes módon egész fantázia-életét és életfelfogását természetellenes irányba terelik.

A bizalom pedagógiája nem zárja ki azt, hogy a szülő a fiúk asztali fiókját, táskáját és kabátját időnkint átkutassa tiltott olvasmányok s még meglepőbb dolgok iránjában. «Azok a tankönyv alatt rejtegetett vagy a mama beléptekor zajtalanul csukódó fiókban pihenő könyvek nagyon sok diákbukást tudnának megmagyarázni. . . azok a sehol számon nem tartott, a fiúk közt névtelenül, gazdátlanul, megállás nélkül cirkáló rongyos, agyonolvasott tiltott könyvek».¹ Az ellenőrzés az erkölcstelenséget nem tartalmazó kalandor- és detektívregényekre is kiterjedhet, az ilyenfélék mértéktelen olvasása sem kívánatos.

Hogy a fiúk mozi- és színházlátogatása valamint tánc tanulása szorgos ellenőrzést kíván, azt minden szülő jól tudja az iskolának erre vonatkozó gondos szabályaival együtt. De arra már nem minden szülő gondol, hogy fiának hazulról való eltávozását is minden esetben engedélyhez kösse és ellenőrizze. Nagy hiba, ha már az elsős vagy másodikos minduntalan leszökhetik az utcára vagy játszótérre. Ebben a pontban csak úgy tesznek eleget a szülők kötelességüknek, ha «fiaik útjait, olvasmányait, társaságát komolyan ellenőrzik, serdülő fiúknak éjjeli kijárást, tánciskolát, az éjjelbe nyúló gyermekzsúrt, házi mulatságot nem engednek, őket sem otthon, sem az otthonon kívül nemi érintkezésre föl nem szabadítják, ethika-ellenes álláspontot előttük nem képviselnek.»²

Közvetve a gyermekek pozitív nemi nevelését is szolgálhatja a szülői ház azzal, hogy a 15 éves (néhol már a 14 éves) fiúnak kezébe adja *Tóth Tihamér* «Tiszta férfúság»-át, az ennél nagyobbaknak *Foerster* «Élet és jellem»-ét,⁸ akik jól olvasnak németül, azoknak *Dunin Borkowski* művészi

¹ *Koszterszitz*, i. m. 306. 1.

² *Schütz*: A középiskolai fiúk nemi védelme. (Az Ige szolgálatában, 162. 1.)

³ 4. kiadása nemrég jelent meg.

előadású ifjúsági könyvét: a «Reifendes Leben»-t, még később *Marceil Mihály-tól* «A kemény parancs»-ot és *Foersternek* «A nemi élet etikája és pedagógiája» c. mélyreható kis munkáját (fordította *Schütz Antal*). Még fontosabb, hogy a fiukat szóval és példával a házasság eszményi felfogására és tiszteletére segítse.

4. A legjobb nevelést is hiányosnak kell tartani a nevelő *példaadás* hatékony támogatása nélkül. Kivált a valláspedagógia mindennél jobban sürgeti az elmélet és élet, követelmény és valóság összhangját. Általános igazság, hogy a nevelésben «a céltudatos ráhatások csak zűrzavaros tömeg maradnak, ha nem lépnek kapcsolatba és nem erősödnek meg azokkal a hatásokkal, amelyeket az életközösség (pl. család) gyakorol és sohasem tudnak gyökeret verni, ha a környezetnek ezen behatásai ellentétes irányúak.»¹ A példának, szuggesztiónak, utánzásnak majdnem nagyobb szerep jut a világnézet kialakításában és az életrend megállapításában, mint a szülő és iskola közvetlen ráhatásainak, tanításainak. Már az elemi iskolában bíráló szemmel figyeli a gyermek szüleit és tanítóit s a beszédjük és életük közt mutatkozó ellentmondást igen gyorsan felismeri.² Ha ehhez hozzávesszük, hogy «a gyermek az évnek 8760 órájából legfőljebb ezret tölt az iskolában s majdnem nyolcszor annyit otthon»,³ nyilván áll előttünk az otthon vallásérkölcsi példaadásának roppant jelentősége és kötelessége.

a) Ennek a kötelességnek legelső foka, melytől a nem pozitív hitű szülőt sem lehet felmenteni, azt kívánja, hogy tudatosan semmi olyat ne engedjen meg a szülő magának, ami a gyermek vallási fejlődését hátráltatja, vagy eltéríti az iskolában kapott vallási nevelés irányától. Mutasson, ha már hitet nem, legalább tiszteletet az Egyház «formái» iránt s ezen a címen gondoskodhatik pl. a böjti napok megtartásáról asztalánál. Ezért a tiszteletért nagyobb tisztelet lesz jutalma a gyermek részéről. Ebben a szellemben kívánja meg fiától sétán és a villamosban, hogy az Egyháznak minden papját üdvözölje, az előtte teljesen ismeretleneket is. Maga is szóljon róluk otthon következetes tisztelettel. Ne hangoztasson olyasfélét a gyermekek előtt, hogy lehetnek a papok

¹ Willmann—Schütz J.: Didaktika, I. 1917. 44. 1.

² Tumlitz; Die geistige Bildungsamkeit der Jugendlichen. 203. 1.

³ Schütz, i. h.

és paptanárok derék és tudós emberek, de az életet nem ismerik, nevelésük nem eléggé életszerű.

A gyermeke vallási érdekeit tisztelő szülői nagylelkűség előkészítheti a vallási példaadásnak egy magasabb fokozatú, pozitív módját. Lehetséges, hogy gyermekében lép először kapcsolatba a szülő a természetfölötti renddel, melynek méltó képviselőivel eddig hivatásos munkája közben esetleg nem találkozott. Az is megtörténik, hogy a gyermek vonzó lelki buzgósága érleli és szerencsés kifejlődéshez segíti a szülő hitbéli vagy lelkiismereti válságait. Sok csodája van a szülői szeretetnek; a legszebbek egyike, ha a szülő vállalkozik rá, hogy végre megvívja lelkiismeretének véres harcait gyermeke kedvéért, akitől nem tudja megtagadni azt az örömet, hogy hívő és hitük szerint élő szülei legyenek. Ma, hogy *Prohdszka Ottokár* korszakalkotó apostoli munkája újból megbecsüléshez juttatta a vallásos felnőttet és óriásivá növelte a hitét gyakorló intelligencia táborát, az ilyen esetek sem tartoznak többé a ritkaságok közé.

Természetesen a vallási példaadásnak legmagasabb foka a töretlen tisztaságú *hit*, amely nem szorul bizonykodásokra és hangos szólamokra, sem romantikus pótlékokra, mert természetes könnyűséggel megtalálja kifejeződését beszédben és tettekben egyaránt. Arra sincs szüksége az ilyen hitnek, hogy ünnepi alkalmakat keressen a gyermekek előtt való példaadásra, mert hiszen a maga egészében egyetlen eleven példaadás. «A helyes cselekvés példája, amelyet egy vezető kéz kínál utánzásra, csakis egy nevelő értékű élet *egészének* keretén belül hat nevelőleg. Ez áll minden példaadásra.» (Dunin Borkowski.)

Az ilyen hívő meggyőződés különös tisztelettel tud a megkeresztelt gyermekre tekinteni, mert Isten élő templomát látja benne; azért tud annak lelki épségéért is reszketni, még jobban, mint testi egészségéért, s ha rossz irányban fejlődik a gyermek, tud remélni és várni és csüggedés nélkül imádkozni érte, mint *Szent Monika Ágostonért*. Az ilyen szülő egész megjelenésén és állandó magatartásán átsugárzik a keresztény nevelés formái elve: a *kegyelem*, és erőltetés nélkül épül rajta a család hite.¹ És csak az ilyen családtag nevelő tevékenysége nevelés a szó legtökéletesebb értelmében. Mert legmélyebb mivolta szerint a nevelés *életadás* a nevelő *lelki*

¹ «A jó szülők istenes életüket, magát a Szentlelket élik bele gyermekeikbe.» U. a. püspökkari körlevél. 7. 1.

képére a természet és a kegyelem rendjében, miként a nemzés is életadás a szülők képére és hasonlatosságára a természet rendjében.¹

b) Ennek a nevelő hitnek híján ne bízzék a szülő abban, hogy vallási életének hiányosságát jámbor szóval és viselkedéssel leplezheti gyermekei előtt. Már a kisebbek is megérik az igazságot és már abból például, hogy a szülő a szent neveket fölöslegesen, gondolat nélkül, talán tiszteletlenül is használja, le tudják vonni következtetéseiket. És ha a serdülés előtt hatással van is a fiúkra az üres retorika és póz, később mitsem adnak a tartalmatlan vallásos vagy hazafias szólamokra és kíméletlenül felfedik a szó és érzés, érzés és tett diszharmóniáját.

S ezek a diszharmóniák sok család életében mindennaposak. Ha a fiú hazudik szüleinek, büntetést kap, vagy legalább komoly, szívhez szóló tanítást az igazmondásról. Mindazáltal a nagynéninek, akit tegnap nem akartak fogadni, szüleinek kívánsága szerint azt fogja mondani, hogy a Margitszigeten voltak; a papa utasítására az új rádiókészülék árának csak felét vallhatja be a mamának, s ha a késői vendéglátás miatt nem tudott a leckéből elkészülni, beírják az igazolványába, hogy a feje fáj. Több mint anekdota annak a kis fiúnak esete, aki ilyenek láttára tudni akarta, hogy vajjon hány éves korától fogva szabad az embernek hazudnia.

Egyáltalában az az űr, mely az otthon hite és élete közt tátong, komoly akadálya a vallási nevelésnek. A fiú tudja, hogy szülei kongreganisták, atyja ezenfelül az Actio Catholicának számottevő tényezője; de otthon durvák a cseléddel, kíméletlenül megítélik a távollevőket, jövedelmükön felül költenek — talán a nagyobb előkelőség látszatáért, életükből és üzleti tevékenységükből hiányzik a keresztyén megbízhatóság; persze hogy akkor kifelé való dicséretes buzgóságuk csak oly keveset lendíthet nevelői tekintélyükön, mint közös családi szentáldozásaik, nagypénteki egésznapos böjtjük, vagy esti ájtatosságuk a lakás kivilágított Jézus Szíve-oltáránál. Rájuk is alkalmazható az apostol szava: «az istenes életet színlelők, de annak erejét megtagadók». (2 Tim. 3, 5.) Nem kell-e attól félni, hogy ilyen helyen a

¹ Több nyelvben a «nemzés» és «nevelés» fogalmát ugyanaz a szó fejezi ki, vagy legalább közös töből származó szavak; lásd *Willmann*, i. m. 36. 1. Ebből a gondolatból szerkeszti meg a természetfölötti nevelés fogalmát *J. Bemberg*. (Umriess d. kath. Pädagogik. 1923. 74—81. 1.)

gyermekek ebből az életmódból ítélik meg magának az isten-félelemnek értékét, kivált ha csupán kevéssé jámbor, de a természetes erkölcs tekintetében tiszteletreméltó emberekkel lesz találkozásuk?

Soha nem szabad a kereszténységet úgy képviselni, mint szétfolyó erőtlen érzést, vallásos hajlamú emberek romantikáját, amely nem tud az *egyén* lelki életének átfogó, rendező elve lenni és csődöt mond, ha megpróbálják a mai *társadalmi* életre alkalmazni. Az evangélium csodálatos hajlékonysággal alkalmazkodik a különböző korok természetéhez és igényeihez, de ha valaki a maga számára csak a hajlékonyságot látja meg benne és nem egyúttal az isteni igazságot és szentséget, az nem apostola, hanem diszkreditálja. A kereszténység a hősök és vértanúk vallása. Aki ezekből semmit sem akar vállalni s minden komolyabb erkölcsi erőfeszítés elől silány kompromisszumokhoz menekül, az nagyon messze jár a kereszténységtől, «nem tudván az írásokat, sem az Isten *erejét*». (Máté 22, 29.)

c) Még rosszabb a helyzet, mikor a gyermek nem érez tiszteletet szüleivel szemben gyenge akaratuk, komolytalanságuk, könnyelműségük, iszákosságuk, játékszenvedélyük, zajos civódásaik, vagy olyan természetű szenvedélyeik miatt, amelyek a családi élet felbomlására vezetnek. Van ugyan sok derék fiú, kivált a nagyobbak közt, akik mint Noé jó fiai, kegyelettel betakarják atyjuk szégyenét; példaképül ezek sem választhatják.

Ma sokfelé a gyermek híjával van a harmonikus, meleg otthonnak, holott ennek légköre a vallásos házi nevelésnek elsőrendű feltétele. Rendszeresen gyengíti ezt a harmóniát a szülők és testvérek vallási különbsége, vagy nagyon különböző vallási buzgósága, széttépi korunk csapása, a válás. Az utóbbi esetben indokolt lehet a gyermeknek idegen családnál, vagy olyan internátusban való elhelyezése, ahol a megszakadt családi nevelést az intézet vallásos szellemű nevelése váltja fel.

d) Annak, hogy az evangélium hódító ereje oly sokszor nem tud érvényesülni a családi nevelésben, még egy utolsó, az eddig felsoroltaknál kevésbé szembetűnő, mélyre nyúló okára is rá kell mutatni. Számos istenfélő, komoly erkölcsi életű szülőben is meggyengült az érzék s ennek nyomán a bizalom a földöntúli életnek s az örök értékeknek valósága iránt. Lehetetlen a fiúknak előbb-utóbb rá nem jönniök arra, hogy szüleik emelkedettebb felfogása mellett is előbbrevaló

szemükben a karrier a karakternél, a pénz az irgalmas szeretetnél, a «kedvező» házassági ajánlat a tiszta lelkiismeretnél. Ezernyi apró jel, a mindennapi élet ügyes-bajos dolgainak elintézési módja félreérthetetlenül elárulja, ha az édesanya mégis csak inkább ennek a látható világnak él és elsősorban ez dönti el gyakorlati állásfoglalásait, nem pedig a természetfölötti elvek és értékelések. Ez a *lappangó hitetlenség* a fiúk lelkében is szétárad, úgyhogy nem tud bennük meggyőződéssé válni Krisztusnak valóban egyetemes uralma az élet fölött, *die Macht Christi über das wirkliche Leben*.¹

Ennek a meggyőződésnek megteremtése a vallási nevelésnek egyik legnehezebb feladata. De ha a szülő az élet reális erőinek harcaiban teljesen Krisztus mellé áll és nyugodtan viseli az ettől elválaszthatatlan egyes kellemetlenségeket és hátrányokat, ez szinte kézzelfoghatóvá teszi a gyermekek előtt annak a láthatatlan, és azért a lelkiismeretet irányító tényezők közül oly könnyen kikapcsolódó másvilágnak élő valóságát.

A nevelésnek ennyire theocentrikus értelmezése mellett kérdezni lehetne, hogy vajjon az így nevelt ifjak nem fognak-e lemaradni az élet nagy versenyén.

Ha így volna, aligha hívná *Payot* leghíresebb könyvének² előszavában a katolikus Egyházat «példátlanul álló jellemnevelő» néven, amelynek irányítását ott, ahol elveszett, «nem pótolta semmi». A vallásos nevelés egyáltalában nem lelkesedik a világban helyét nem találó és azért attól visszavonuló élnemességért.

A helyes irányt megjelöli *XI. Pius* pápa nevelési körlevele, mikor így szól: «Az igazi keresztény nemcsak hogy nem mond le a földi élet dolgairól, sem nem veti meg természetes tehetségeit, hanem még kifejleszti és tökéletesíti azokat, beállítva a természetfölötti életbe, hogy így meg-nemesítse magát a természetes életet és a maga számára hathatósabb támogatásról gondoskodjék nemcsak a lelki és az örök, hanem az anyagi és ideiglenes dolgokban is».³

A német katolikusok büszkeségének, *Karl von Löwenstein* hercegnek nevelőjét édesatyja annak idején ezzel bocsátotta nevelő munkájára: «Mach, dass der Fürst sich nie vor einer guten Flasche Wein, aber auch nie vor einem Rosenkranz

¹ *Foerster*: Erziehung und Selbsterziehung. 1921. 384. 1.

² *Payot—Weszely*: Az akarat nevelése.

³ *XI. Pius* apost. körlev. az ifjúság ker. neveléséről. 1929. A ker. nevelés célja.

fürchte».¹ Az eszmények .tisztéletének és az életrevalóságnak ez az összhangja hozzátartozik a katolikus nevelés szelleméhez és erre különösképen törekszik a piarista nevelés.

Aki ezzel a keresztény gyakorlatiassággal be nem éri, hanem az életre való nevelést a hitben való következetesség rovására is sürgeti, az gyermekének örök boldogságával együtt földi boldogságát is kockáztatja. Hiszen ennek a világnak gondjaival éppen az evilági bölcsesség nem tud a maga erejéből teljesen elkészülni. Csak akit arra neveltek, hogy az élet súlypontját az örökkévalóságban keresse, az tud biztosan megállni a pénz, érvényesülés és élvezetvágy kísértései előtt. És csak az készült fel a vagyoni és társadalmi helyzet változó eshetőségeinek letörés és kétségbeesés nélkül való elviselésére. Ez az egyetlen reális nevelés, «ígérete lévén erről és a jövőendő életéről». (1. Tim. 4, 8.)²

¹ *Prohászka*: Soliloquia, I. 303. 1. (Ö. M. 23. k.)

² A keresztény családi nevelésnek részletes, szép kézikönyve *Fr. Schneider*: Kath. Familienerziehung. 1935.